

COMPETENȚA INTERCULTURALĂ – COMPONENTĂ DE BAZĂ (FUNDAMENTALĂ) A COMPETENȚEI DIDACTICE

Olga DUHLICHER

Catedra Științe ale Educației

Although the term intercultural competence is now widely used in the field of intercultural communication, it is still not widely understood, nor do interculturalists agree upon a common definition. What most do agree upon is the "double-edged" nature of the intercultural experience; that is, that development of competence in another culture and proficiency in its language provide the opportunity for powerful reflections into one's own native world view.

Although researchers characterize intercultural competence in various ways, three principal themes (or domains of ability) emerge: 1) the ability to develop and maintain relationships, 2) the ability to communicate effectively and appropriately with minimal loss or distortion, and 3) the ability to attain compliance and obtain cooperation with others. Stated this way, it becomes obvious that similar abilities are desirable, if not altogether necessary, for everyone everywhere – intercultural and culturally. That is, not only do these domains form part of "intercultural" relations, they are equally germane to "interpersonal" relations. The intercultural level, however, is further complicated when people interact across cultures because their commonalities diminish while differences increase dramatically.

Trecerea de la dimensiunile „mono” la cele „inter” reprezintă nu numai o necesitate, dar și o condiție indispensabilă pentru o dezvoltare socială și individuală echitabilă și durabilă. Și aceasta pentru că interculturalismul este semnul respectului față de dreptul la diferență și egalitate, semnul dialogului și al echilibrului.

Interculturalismul încearcă să propună o relație înnoită a propriei persoane cu ceilalți, apropiați sau îndepărtați nouă, cunoscuți sau străini, o atitudine de maturitate culturală și de înțelegere firească a celor din jur. Realizarea unor astfel de deziderate de respectare și prețuire a celor din jurul nostru vizează cel puțin două dimensiuni fundamentale de construire a interculturalismului:

- Primul nivel, macro-, descrie conlucrarea la nivel internațional a diferitelor culturi, pentru o dezvoltare în sisteme comunicante, deschise; se urmărește formarea unor cetățeni care să răspundă exigențelor noilor entități multinaționale preconizate, prin transcenderea frontierelor propriei culturi, percepută ca limitativă.
- Al doilea nivel, micro-, vizează colaborarea între diferitele segmente culturale și etnice ale unor comunități (minorități).

Indiferent însă de nivelul la care se raportează, interculturalismul intenționează să dezvolte în fiecare dintre noi atitudini adecvate și echilibrate față de diversitate, să ne întărească încrederea în fondul nostru cultural și deschiderea către ceilalți. Astfel de atitudini și abilități specifice de raportare adecvată la diversitate sunt numite adesea cumulativ **competență interculturală** sau **capacitate pentru interculturalitate** [1].

Competența interculturală incumbă trei dimensiuni: competența cognitivă (capacitatea de a cunoaște cultura și limba celui cu care se intră în contact, istoria, instituțiile, concepțiile asupra lumii, credințele, moravurile, normele, regulile de relaționare...), competența afectivă (disponibilitatea de adaptare interculturală prin probarea capacităților emoționale și motivaționale, de a empatiza) și competența operațională (capacitatea de a te comporta într-un anumit fel, de a experimenta conduite interculturale pozitive, de a combina conduitele verbale și nonverbale etc.) [2].

Capacitatea de interculturalitate sau competența interculturală este rezultatul unui proces de învățare. Ea tinde către două obiective:

- lărgirea capacității de percepție pentru tot ceea ce este străin. Această capacitate presupune ca noi să fim capabili a ne interoga certitudinile proprii și a trăi insecuritatea ce rezultă din faptul că nu putem interpreta ceea ce este străin cu grilele de lectură prestabilite. Situațiile ambivalențe angajează stări de insecuritate pentru că nu putem răspunde stimulilor externi prin reacții obișnuite. E de dorit ca prin educație să favorizăm astfel de deschideri și să le convertim în ceva fecund;
- capacitatea de a-l accepta pe altul ca fiind altceva. În întâlnirea cu străinii sunt două moduri eronate de a reacționa: primul mod constă în a nega diferența și a refuza acomodarea cu altul; al doilea mod constă în a-l recepta pe altul ca pe ceva negativ, a-l percepe cu dușmănie, temere sau agresivitate.

În acest proces de apropiere față de alteritate se pot naște mai multe atitudini, dintre care unele pot fi negative. Trebuie să se evite două atitudini:

- dacă diferența este considerată radicală și absolută, comunicarea se transformă în confruntare, blocând procesul dezirabil de învățare;
- dacă, dimpotrivă, diferența este negată, limitele se diluează, contururile dispar, identitatea culturală alunecă în nediferențiere; procesul de învățare nu mai poate avea loc [3].

Competența didactică și competența interculturală, în particular, nu înseamnă doar a aplica o metodologie, ci a oferi o perspectivă de înțelegere a lumii, a diversității culturale. Profesorul intercultural competent transferă comportamente, atitudini, valori care îi oferă educatului posibilitatea de a aborda autonom flexibil realitatea culturală.

Competența interculturală impusă tot mai mult de realitatea contemporană ca modalitate de adaptare presupune trecerea de la o viziune monocentristă la o viziune de tip „inter”, care integrează într-o formă flexibilă resursele cognitive și psihosociale ale profesorului, în vederea activării și modelării unei flexibilități și creativități interrelaționale la elevi. A face educație interculturală înseamnă de fapt a păși alături de elev în drumul său dinspre o gândire egocentrică spre o gândire universală, dinspre o gândire monoculturală spre o gândire interculturală bazată pe suplețe și profunzime. Astfel încât competența interculturală a profesorului este posibil să iasă din sfera competenței didactice (în cadrul căreia a ocupat un simplu loc de componentă), pentru a deveni o supracomponentă a acesteia cu funcția de a „colora” întreaga structură a competenței didactice prin prisma principiilor interculturalității. În acest sens, evoluția societății contemporane impune așezarea componentelor competenței didactice (competența comunicativă, competența informațională, competența instrumentală, competența teleologică, competența normativă, competența decizională, competența apreciativă) într-un cadru intercultural.

Suntem permanent supuși unui proces de transculturare care, în lipsa unei educații salvatoare, ne poate duce spre o descentrare și dispersie a identității culturale. Educația interculturală are deci, ca prim-pas nu respectul celuilalt ca fiind diferit, ci respectul de sine ca fiind diferit. A te cunoaște pe tine prin ceea ce ai valoros înseamnă a diminua mult sentimentul de teamă față de celălalt, întrucât marginile ființei tale sunt clar conturate, nu pot fi sparte oricum. Sentimentul controlului asupra propriei identități oferă cadrul în care pot fi construite relații autentice cu ceilalți.

Sub impactul civilizației ce devine tot mai mult un fenomen viu, în permanentă desfășurare, suntem, indiferent de statutul de majoritar sau minoritar, permanent „colonizați”. Educația interculturală are un rol salvator nu numai pentru cei care, mai puțini numeric sau cu putere redusă, își construiesc existența printre reperiile altei culturi, ci și pentru cei considerați majoritari. Astfel, încât formarea interculturală trebuie să vizeze nu numai acele viitoare cadre didactice care vor lucra în medii multiculturale, ci toți profesorii, întrucât rolul lor este cel de agenți sociali ai culturii, capabili să gestioneze cu succes realitatea psihosocioculturală și transferând totodată această competență elevilor [5].

Conceptul de competență interculturală este caracterizat de o anumită ambiguitate. Din analiza generală asupra competenței s-ar putea ridica întrebări precum: ce resurse mobilizează acest tip de competență, cum poate fi ea delimitată de alte competențe (de competența lingvistică, de exemplu), cum poate fi măsurată și evaluată? Resursele pe care le mobilizează competențele interculturale sunt variate. Nu resursele conferă specificul competenței interculturale, ci funcționalitatea mobilizării lor, respectiv construirea și menținerea unei relații interculturale economice, turistice, diplomatice, educaționale etc. de calitate. Competența interculturală poate fi delimitată de alte competențe prin funcția pe care o îndeplinește. Ea poate fi definită drept capacitatea de a negocia semnificațiile culturale și de a săvârși în mod adecvat comportamente de comunicare eficiente care recunosc diferitele identități ale interactanților într-un mediu specific.

Revenind la definițiile generale ale competenței, am putea defini competența interculturală ca o capacitate de a mobiliza cunoștințe, metode de acțiune, dar și trăiri afective, atitudini pozitive în rezolvarea unor situații de interacțiune interculturală. Esența competenței interculturale constă în capacitatea de adaptare a persoanei, capacitatea de reorganizare într-un mod deschis, flexibil, creativ, și nu închis, rigid, intolerant și monoton. Competența interculturală este probată prin ușurința cu care persoana stabilește contacte interculturale, prin gradul de eficiență în înțelegerea și transmiterea semnificațiilor culturale. De fapt, performanța individului aflat în relație de comunicare interculturală nu depinde doar de factorul personal, de competența sa, ci și de numeroși alți factori ce țin de ambianța socială.

O competență se recunoaște prin găsirea unor soluții optime privind problemele cu un grad sporit de dificultate, soluții ce depășesc stadiul rutinei, al deja gânditului și deja știutului. Putem afirma chiar că, într-o anumită măsură, un context multicultural defavorabil este piatra de încercare a unei competențe interculturale. Nu este nici o problemă în a câștiga încrederea, simpatia unor oameni care sunt deja sensibili la un aspect care ne privește, este însă o problemă (a cărei rezolvare cere competență interculturală) câștigarea respectului, simpatiei, încrederii uneia sau mai multor persoane care au o reprezentare nefavorabilă asupra noastră. Competența interculturală se va manifesta în procesul de de-construire la nivelul reprezentării celuilalt a unei imagini și de înlocuire a ei cu o alta mai adecvată realității care ne privește.

Competența interculturală nu este numai motivația de a comunica, nici doar concepția pozitivă despre sine sau abilitățile de a ne adapta comportamentul, de a găsi informații eficiente etc., ci toate la un loc, intervenind adecvat, în funcție de situație, la momentul oportun.

Nu este posibilă delimitarea competenței fără a lua în considerare situația externă (ce reprezintă provocarea la care trebuie să se răspundă) și resursele interne mobilizate pentru a-i face față. Pentru a determina un număr finit de competențe interculturale, considerăm că este necesară precizarea anumitor parametri:

Situația:

- culturile membrilor interacțiunii;
- scopul interacțiunii;
- natura interacțiunii: economică, științifică, diplomatică, educațională, turistică etc.;
- durata interacțiunii;
- raporturile de dominare dintre participanți.

Resursele mobilizate:

atitudini: stimă și recunoaștere;

- deschidere spirituală;
- atitudine nonevaluativă (a nu judeca pe alții);
- respect;
- atracție;
- controlarea anxietății;
- relaxare;
- curiozitate epistemică;

cunoștințe: conștiința culturală și interculturală adecvată;

- cunoaștere a pluralității interpretărilor;
- ipoteze (așteptări) pozitive;
- coduri lingvistice, culturale cât mai numeroase;
- conștiința asemănărilor și deosebirilor în raport cu ceilalți;

abilități de: a crea noi categorii;

- a empatiza;
- a tolera incertitudinea;
- a-și adapta comunicarea;
- a găsi și utiliza eficient informația;
- a-și adapta comportamentul în funcție de sarcină și de relațiile stabilite;
- a utiliza coduri diverse;
- a se prezenta eficient;
- a gestiona interacțiunea;
- a asuma o poziție nepărtinitoare în interacțiune.

Relativ la activitatea educațională școlară în medii interculturale, vom delimita câteva competențe interculturale, cu titlu de exemplu, necesare a fi formate la elevi. Pentru situațiile specifice activităților didactice, considerăm pertinente următoarele competențe:

- cooperarea elevilor în realizarea unor sarcini școlare;
- construirea împreună a acordului în situații caracterizate de divergență de opinii, credințe, norme, valori;
- exprimarea eficientă a propriei identități culturale (experiențe trecute, așteptări, opinii, credințe, valori etc.) în fața colegilor și a cadrelor didactice;

- identificarea unor persoane, a unor elemente simbolice și/sau materiale relevante pentru facilitarea propriei evoluții;

- construirea unor relații colegiale corecte;

- adaptarea eficientă la un nou colectiv, în medii interculturale.

Pentru identificarea competențelor interculturale care să constituie un reper pentru educația interculturală într-o anumită comunitate este necesară cunoașterea aprofundată a patternurilor culturale ale comunităților luate în discuție; doar astfel devine posibilă concretizarea adecvată a ceea ce numim adaptarea comportamentului, manifestarea respectului, comportament orientat pe sarcină și relațional adecvat etc. În strategia de identificare și conturare a competențelor, credem că pot opera ca metode: observația participativă, dramatizarea, jocul de rol, studiul de caz, ancheta, interviul, pentru a sonda reprezentările oamenilor asupra acestui subiect și a investiga nevoile lor de relaționare și comunicare [4].

Referințe:

1. Nedelcu A. Învățarea interculturală în școală: ghid pentru cadrele didactice. - București: Humanitas Educațional, 2004.
2. Wiseman R.L. Intercultural communication theory. Sage Publications. - London: New Delhi.
3. Cucuș C. Educația. Dimensiuni culturale și interculturale. - Iași: Polirom, 2000.
4. Cozma T. O nouă provocare pentru educație: interculturalitatea. - Iași: Polirom, 2001.
5. Educația interculturală în Republica Moldova. - Chișinău: Arc, 2004.

Prezentat la 03.12.2007